

TEKERLEMELERİN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Mehmet AKKAYA*
Nevin AKKAYA**

ÖZET

Tekerlemelerin Halk Edebiyatı içinde önemli bir yeri vardır. En sık rastlandığı yer ise çocuk oyunlarıdır. Edebi değere sahip olan tekerlemelerin çocukların dil eğitiminde de rolü büyüktür. Bu çalışmamızda tekerlemelerin çocuklar üzerindeki olumlu etkilerini ifadeye çalıştık.

RESUME

Les Effets Favorables des Calembours sur les Enfants

Les calembours occupent une place considérable dans la littérature populaire. On les rencontre surtout dans les jeux d'enfants. Le rôle des calembours ayant une valeur littéraire est très important pour l'éducation linguistique des enfants.

Dans ces études-ci, nous avons essayé de définir les effets favorables sur les enfants.

Tekerleme kelimesini tanımlamak oldukça güçtür. Kelimenin dış yapısından kaynaklanan ve anlamını şekillendiren yuvarlanmak, dönmek hareketidir. Ortaya kafiye oluşturmaya müsait bir kelime veya cümle atılır ve belli bir kurala, amaca bağlı olmadan kelime ve cümleler sıralanır.

Daha ziyade Halk Edebiyatı içinde değerlendirilen tekerlemeler türkü, masal, hikâye ve seyirlik oyunlarla yakın münasebet halindedir. Ancak her ne kadar bu sahalar içinde kullanılışları kadar müttekâmil olmasa da tekerlemelerin en sık rastlandığı yer çocuk oyunlarıdır. Tekerlemeler hangi türden Halk Edebiyatı ürünlerine bağlanmış olursa olsun birtakım anlatım ve muhteva özellikleriyle bağlandığı türden ayrılırlar. Bazı tekerlemeler ise diğer türlerden bağımsız olarak varlıklarını ortaya koyarlar.

* Araş. Gör.; U.Ü. Nec. Eğt. Fak. Türk Dili ve Ed. Eğt. Bölümü.

** Balıkesir Lisesi, Edebiyat Öğretmeni.

Şekil ve anlam itibariyle tekerlemelerin;

a) Masal tekerlemeleri,

b) Tören tekerlemeleri,

c) Gösteri (seyirlik oyun) tekerlemeleri,

d) Oyun tekerlemeleri,

e) Bağımsız söz canbazlığı değerinde, olmak üzere beş bölümde toplanması mümkündür.

Tekerlemelerin edebî değeri üzerinde durulurken acaba eğitimde —farkında olmadan— yüklendiği ağırlığın farkına varılmış mıdır?

Çağımızda bedenlen sağlıklı görünse de rûhen rahatsız, hatta rahatsızlığının farkına bile varılmamış, hiçbir teşhiste bulunulmamış bir nesil yetişiyor. Neslin adı "kendini arayan genç". Bunu sadece gençlere isnad etmek hata olur; çelişkiler içinde "kendini arayan insan" tipi toplum aynasında kendini göstermektedir.

Bu rahatsızlığı çağın teknolojik ürünlerinin veya çocuğun her isteğine verilen bir "evet" kelimesinin gidermediğini kabul etmek zorundayız. Bu ifadeyi yeniliğe ve teknolojiye göz kapamak şeklinde değerlendirmek yanlış olur; nitekim insan sadece et ve kemikten meydana gelmemiştir. Onun mutluluğu ve üretkenliği için ma'nâ tarafını da dikkate almak gerekir.

Söz sanatının en çalışkan ustası olan çocuklar, yaratıcılık itibariyle tekerlemelerle özdeş düşünülmelidir. Çocuk, şiir ve musiki bakımından dünyasındaki boşlukları doldurmak için tekerleme ve masallara başvurur. Masal ve tekerlemeler çocuğun kendini bulmasını, yalnızlıktan ve güvensizlikten kurtulup, kendi hayâli dünyası içinde hükümdarlığını kurmasını sağlayan önemli unsurların başında gelir. Çocuk bu sayede kendinin estetik beğenisini tatmin etmiş ve yarın için kendini bilemiştir.

Çocuk gerçek dışı hayal üstüne kurulmuş bir geçit olan tekerlemelerle yaşadığımız dünyanın sınırlarını kucaklayan bir âlemde yaşar, dili zorlar, birkaç seti geçtiğinde önünde beyaz bulutlardan başka engel kalmaz. Bu tecrübede tutukluk yapmaz, bilinçli olmak zorunda değildir, en önemlisi de anlam kaygısı çekmez. Ritm ve musikiyi öngörerek sınırsız bir söyleyiş elde eder. Nitekim sözlerin akıntısına kapılarak düşünmeden, kendini birtakım kurallarla sıklıktan bir çırpıda hedefe varır. O, artık güçlü bir akıntıya rağmen kıyıya ulaşmış ve usta bir yüzücü vakurluğunu kazanmıştır.

Eğitmcilerin çoğu tekerlemelerin çocuk eğitiminde önemli bir unsur olduğunda birleşmektedirler. Okul öncesi ve okul süresince önemli fonksiyonel özellik arzeden tekerlemeler, basitlikleri yanında çocukların yaratıcılık yeteneklerini ilk açığa vurdukları, bir güven mefhumu olarak değerlendirilmeli ve çocuk üzerindeki yapıcılığı gözönüne alınmalıdır.

Tekerlemelerin şekil yapısını, kelime ve kelime gruplarında bazı harflerin tekrarı dediğimiz aliterasyon teşkil eder. Kelime nasıl ki ifade birimi olarak cümleyi teşkil eden unsurlardan biriye, harf de kelimeyi oluşturan en küçük birimdir ve konuşmada önemi büyüktür. Net çıkarılamamış bir harf konuşmayı bozmakla kalmaz, kişi üzerinde birtakım olumsuz etkiler de bırakır.

Dikkat edilirse çocukların çoğunun ilkökul öncesi ve okul devresinde başta "r" harfi olmak üzere, "p, s, j, c, ç" gibi harfleri çıkarmakta güçlük çektikleri, bu harflerin sertlerini ya yumuşatarak, ya da konuşma içinde yutarak telaffuz ettik-

leri görülecektir. Bunlardan sert özelliğe sahip olanlar, ağızdan bir çırpıda çıkar ve ağız içinde yayılma, olgunlaşma imkânını bulamazlar. Bazen "kayısı dil" diye ifade edilen bu hatalı konuşma şekli zamanla güvensizlik ve eksiklik duygusunu ön plana çıkarmaktadır.

Böyle konuşma bozukluğu gösteren çocuklara sahip aileler arasında yapılan incelemeler değerlendirildiğinde bu ailelerin* % 50'sinin çocuğunun bu hatasından rahatsız olmadığı, % 30'unun yanıltıktan rahatsız olup tekerlemelere dayalı diksiyon eğitimine yerverdiği, % 20'sinin ise çocuğunun konuşmasının hatalı olduğunun farkında olmadığı gözlenmiştir.

Konunun daha ileri boyutlarda değerlendirilmesini eğitimcilere bırakma durumundayız. Günümüzde Fakültelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde "Diksiyon" dersinin müfredatta yer alması yerinde bir düşüncedir, oldukça da faydalıdır, ancak tedâvî için geçtir. Diksiyon konuşma sanatıdır. İnsanın kendine güven duymasında diksiyonun önemini belirtmeye gerek yok, nitekim diksiyon sadece iyi konuşmak için değil, iyi okumak için de gereklidir.

Mesela, "r" harfini gereğince seslendiremeyen çocuk;

"Annem yoğurt getirdi

Kedi burnunu batırdı

O kediyi ne yapmalı

Minareden atmalı

Minarede kuş var

Kanadında gümüş var" tekerlemesini veya "r" aliterasyonuna dayalı herhangi bir tekerlemeyi doğal (oyun içinde arkadaşlarıyla beraber) ortamda veya eğitici bir rehber eşliğinde yeterince tekrarlırsa, başarılı olması mümkündür.

Yine ayaklı çocuk oyunlarından biri olan "Uva Tella" adlı oyunun hareketlerini sistemleştiren;

"Uva/Uva tella/Antramartin/Marş marş ina/Antramartin/Marş marş ina/Fe-fe yumuşak ge/Burhaniye/Naciye" tekerlemesi çocuğun güç kelimeleri ifade ederek rahat konuşmasını sağlayan özelliktedir.

Ayak oyunlarının birinin söz kısmını oluşturan:

"Takunyam tak tak/Oynarım şak şak/Hey gidi Mahmut/Şırak ta şırak" gibi bir tekerleme de işlek bir dil gerektirir özelliktedir.

İç kafiye (secî)ye dayalı mensur masal tekerlemelerinden biri olan;

"Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tallel iken, pireler berber iken, anam eşikte babam beşikte iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken düşüvermişim. Anam aldı bir sopa, babam aldı bir sopa, beni dövmeye geldiler. Anam dedi ki adam adam dur, evde tuz yok tuz getirsin, ne alcez dedim hiç dedi."

Bu mensur tekerleme yanında manzum masal tekerlemelerinden;

"O yalan bu yalan/fili yuttu bir yılan/Eşeğe binip/fili kucağına alan/bu da mı yalan/o da yalan bu da yalan/dünya çok geniş/var sen de biraz oyalan" ve

* Balıkesir, Manisa ve Çanakkale illerinden konuşma bozukluğu gösteren çocuğa sahip 18 aile arasında yapılan değerlendirmeler sonucunda yüzdelerle ifade edilen tesbitlere varılmıştır.

"Ağaç yaprağı ile/vatan toprağı ile/aşık sazı, tavuk horozu ile/armudu taşla-
yalım/altında kışlayalım/akşam oldu gün battı/masala başlayalım" gibi örnekler akı-
cılık itibariyle çocuğun dil eğitiminde faydalıdır. Yine söyleyiş güçlüğü olan;

"Dattirivalli dattirivalli/Vak vaksi vak vaksi/Birçok do birçok si/Ay çok
mersi" ve

"Bombili viçis/Narçis niçis narçis niçis/Aga vega naçis/Viçis naçis viçis
naçis/Bom" gibi herhangi bir oyun veya masala bağlı olsun, müstakil olsun teker-
lemelerle çocuk kolay konuşma özelliğı kazanma yanında heceleme, tamamlama ile
dil eğitimi ve matematiksel yetenek de kazanır. Bütün bunların yanında çocuğa
sağladığı güven duygusu ve ruh sağlığı hepsinden önemlidir.

Kaynak Kişiler:

1. GÜRALP Sevin, 18 yaşında, Öğrenci, Alaşehir/MANİSA.
2. TABANLI Emine, 68 yaşında, Ev Hanımı, BALIKESİR.
3. UÇAR Lütfiye, 11 yaşında, Öğrenci, Çan/ÇANAKKALE.
4. URAL Elvan, 9 yaşında, Öğrenci, Alaşehir/MANİSA.

KAYNAKLAR

1. ARCAN İ. Gâlip: Tiyatroda Diksiyon, Ankara, 1972.
2. AKKAYA Mehmet: U.Ü. Nec. Eğt. Fak. Mez. Tezi, "Agonya Folkloru", Ba-
lkesir, 1985.
3. BALKAN Tülin: U.Ü. Nec. Eğt. Fak. Mez. Tezi, "Soma Folkloru", Bal-
kesir, 1983.
4. GÜRALP Nevin: U.Ü. Nec. Eğt. Fak. Mez. Tezi, "Alaşehir Folkloru", Bal-
kesir, 1984.
5. ŞENBAY Nüzhet: Alıştırma Diksiyon Sanatı, Ankara, 1972.